

Innspill til de øvrige arbeidsgruppene

Implementering av tradisjonell kunnskap i forvaltningsplan for rovvilt i region 8

Bakgrunn for innspillet

Bakgrunnen for dette innspillet er følgende mandat gitt av rovviltnemnda:

Foreslå hvordan tradisjonell kunnskap skal kartlegges, systematiseres og implementeres i forvaltningsplanen.

I tillegg fikk vi i oppdrag å underveis i prosessen gi innspill til de øvrige arbeidsgruppene om implementering av tradisjonell kunnskap i deres innspill. Vi har ikke kapasitet til å fordype oss i hvert enkelt mandat og gi utfyllende anbefalinger til deres arbeid, men har heller forsøkt å trekke ut de delene av vår egen innspillstekst, som vi tenker kan være relevante for en eller flere av gruppene. Vi må understreke at det vi nå presenterer ikke er et ferdigstilt arbeid, og derfor vil være mangelfullt. Derfor er en stor del av dette innspillet en gjennomgang av status og mangler i dagens system, mens vi foreløpig ikke har kommet med så mange konkrete forbedringsforslag. Vi håper likevel at det kan bidra med nye perspektiv til implementering av tradisjonell kunnskap i deres kontekst.

Innspillet starter med en innledning der vi redegjør for begrepsbruk og vurderinger rundt implementering av tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga. I andre kapittel presenterer vi konkrete forslag som angår de temaene som dere i de andre gruppene skal gi innspill til. Kapitlet er delt inn i én generell del og én som er fordelt mellom temaene soneinndeling, FKT og kongeørn.

Innhold

Bakgrunn for innspillet	1
1. Innledning	3
1.1 Hvilken kunnskap skal implementeres?	3
1.1.1 En dynamisk kunnskapsform.....	3
1.1.2 Fagterminologi og nordsamisk språk	3
1.2 Metode for implementering	4
1.3 Hvorfor implementere beitenæringas kunnskap?.....	4
1.3.1 Effektivisering og modernisering på bekostning av tradisjonell kunnskap?.....	4
1.3.1 Nasjonale og internasjonale forpliktelser	5
1.2.2 Bedre kunnskapsgrunnlag	6
1.2.3 Utfordringer i forvaltninga	6
1.2.4 Styrket tillit og dialog	7
1.2.5 Kunnskapsformens verdi for beredskap og bærekraft	7
1.2.7 Fornorskning som konsekvens av manglende implementering	7

2. Tradisjonell kunnskap i den gjeldende forvaltningsplanen	8
2.1 Hvor er tradisjonell kunnskap nevnt?	8
2.2 Oppsummering.....	8
3. Våre innspill til arbeidsgruppene	9
3.1 Forslag til alle arbeidsgruppene	9
3.1.1 Innhenting av relevant kunnskap.....	9
3.1.2 Evaluering av eget arbeid	9
3.2 Innspill relatert til beitedyr- og rovviltprioriterte områder.....	9
3.2.1 Hurdalsplattformen, sonefastsetting og dyrevelferd	9
3.2.2 Kumulative effekter.....	10
3.2.3 Tradisjonell kunnskap og dyrevelferd i reindriften	10
3.2.4 Soneinndeling og kalvingsland	10
3.2.5 Soneinndeling og klimaendringer	11
3.2.6 Rovvilt og psykososiale forhold.....	11
3.2.7 Tradisjonell kunnskap og bestandsovervåking	11
3.2.8 Gaupe i region 8	12
3.2.9 Regioninndeling.....	12
3.3 Innspill relatert til forebyggende og konfliktdempende tiltaksmidler	13
3.3.1 Prioritering av FKT til forskningsprosjekt	13
3.3.2 Helheltlig vurdering av tapsforebyggende tiltak og kollektive interesser i reindriften	13
3.3.4 Tradisjonell kunnskap og dyrevelferd i reindriften	14
3.4 Innspill relatert til kongeørn og havørn	14
2.4.1 Forvaltningsansvar og skadefelling	14
2.4.2 Tradisjonell kunnskap om ørn.....	14
4. Vedlegg	16
4.1 Definisjoner	16
Erfaringsbasert kunnskap.....	16
4.2 Relevant litteratur.....	17

1. Innledning

1.1 Hvilken kunnskap skal implementeres?

Vi legger til grunn for vårt innspill at det er beitenæringas praktiske kunnskap om beitedyr og rovvilt, og interaksjonen mellom dem, som skal implementeres i forvaltningsplanen og rovviltforvaltninga som helhet. Med beitenæringa mener vi her saueneæringa og reindriften, da det i all hovedsak er disse som har dyr på utmarksbeite og opplever konflikt med rovdyr i region 8.

Deres praktiske kunnskap kan i grove trekk kategoriseres eller omtales som *erfæringsbasert kunnskap*, *lokalkunnskap*, *tradisjonell kunnskap* eller *urfolkskunnskap*¹, uten at vi ser det som hverken formålstjenlig eller gjennomførbart å prøve å skille mellom disse kategoriene i denne sammenhengen. Vi har derfor valgt å anvende begrepet *tradisjonell kunnskap* i teksten, men understreker altså at ingen av de nevnte kunnskapsformene er utelukket i våre budskap.

1.1.1 En dynamisk kunnskapsform

Den tradisjonelle kunnskapen i primærnæringene er en fagkunnskap med fagterminologi som nøyaktig beskriver mennesker og dyrs samhandling i ulike landskap og årstider. Den er anvendt og utviklet gjennom generasjoner og finnes i næringenes kollektive hukommelse. Kunnskapen er i liten grad nedskrevet, men overføres fra generasjon til generasjon muntlig og gjennom praktisk arbeid.

Hver generasjon videreutvikler tradisjonskunnskapen gjennom praksis og innovasjon, blant annet i form av tilpasning til miljøendringer og teknologisk utvikling. Tradisjonskunnskapen utvikles i skjæringspunktet mellom innovasjon og praktisk anvendelse, og gjennomgår slik en fortløpende seleksjonsprosess; nyttig kunnskap anvendes, kunnskap som ikke lenger er nyttig fases gradvis ut, nye betingelser og behov genererer ny kunnskap, og summen av dette overføres videre til nye utøvere og kunnskapsbærere. Termen 'tradisjonell' viser til at kunnskapen er fundert i tidligere generasjoners opparbeidede erfaringer, men feiltolkes ofte til å handle om noe gammeldags og utdatert. Det ligger imidlertid i kunnskapsformens natur at den er det stikk motsatte; innovativ, fleksibel og stadig oppdatert.

1.1.2 Fagterminologi og nordsamisk språk

Tradisjonell kunnskap er også knyttet til språk og begreper. Likt andre fagområder, fins det også i reindriften og saueneæringa en rekke terminologier, som man må beherske for å utveksle og forstå informasjon relatert til fagområdet. Følgelig er det en omstendelig øvelse for fagutøvere å formidle sin kunnskap til de som ikke behersker fagspråket. I reindriften i vår forvaltningsregion er hele dette fagspråket utviklet, og fortsatt under utvikling, på nordsamisk. Saueneæringa har i større grad blitt fornorsket, når det kommer til språk, terminologi og fagutdanning, uten at dette gjør barrieren for kommunikasjon mellom næringa og forvaltninga irrelevant, heller ikke hva angår språk. Vi legger til grunn at samisktalende sauebønder har fagkunnskap lagret i sitt samiske fagvokabular. I fornorskede områder (språklig sett), kan relevant tradisjonskunnskap fortsatt være lagret i samiske stedsnavn eller lokal dialekt, eller ha en bakenforliggende påvirkning på kategorisering og fokus i overveielse, beslutning og praksis. Begrepsbruk som baserer seg på vitenskapelige kunnskapsmiljøers fagspråk, bidrar til en teoriorientert innfallsvinkel i betraktninga av praksisorienterte fag. Dette endrer og flytter gradvis fokus i dialogen, både internt i næringa og eksternt.

Man kan ikke overse språk- og kulturbarrieren mellom næringsutøvere og forvaltnings- og forskningsinstitusjoner og storsamfunnet for øvrig, uten at semantikk og faglig innhold går tapt og

¹ Se definisjonene vi har lagt til grunn for vår tolkning av kunnskapsformene på side x

man risikerer feilslutninger som følge av dette. I mange tilfeller snakker forvaltere, forskere og næringsutøvere vidt forskjellige språk (både i direkte og overført betydning) ut fra avvikende virkelighetsforståelser og verdisett, samtidig som man undervurderer kulturforskjellene som gjør seg gjeldende og skaper avstand i dette samspillet.

Muligheten for å kommunisere med gjeldende myndigheter på eget språk og ved hjelp av relevant fagterminologi betydning for det faglige nivået på samtalen, men heller ikke ubetydelig for tillit og samarbeidsklima. Derfor er en helhetlig innsats for å minimere språkbarrieren mellom næringsutøvere, forvaltning og forskning et sentralt moment i arbeidet med å implementere den tradisjonelle kunnskapen.

1.2 Metode for implementering

Som del av vårt mandat skal vi foreslå metode for implementering av tradisjonell kunnskap i forvaltningsplanen. Vi har ikke kommet i gang med å svare ut dette punktet selv, men har likevel noen innledende betraktninger som vi kan å dele:

1. En reell implementering i forvaltningsplanen forutsetter systemendringer

Implementering av næringas tradisjonskunnskap i forvaltningsplanen kan ikke skje i et vakuum, men forutsetter samtidig implementering i forvaltningssystemet som helhet. Det omfatter også en utbedring av kunnskapsgrunnlaget gjennom at forskningsmiljøene implementerer tradisjonell kunnskap i sine arbeider.

2. Kunnskapsbærerne må med

Som en følge av at tradisjonskunnskapen hovedsakelig overføres muntlig og gjennom praktisk arbeid, er man avhengig av dialog og samarbeid med kunnskapsbærerne for å få tilgang til og tolke relevant kunnskap satt i riktig kontekst. Gode arenaer for kunnskapsutveksling og systemer for medvirkning i den daglige forvaltninga vil derfor være et viktig moment i implementeringsarbeidet.

3. Metodevalg avhengig av kunnskapens overførbarhet

Ved innsamling, systematisering, tilgjengeliggjøring og anvendelse av innsamlet tradisjonell kunnskap, er kunnskapens dynamiske karakter og lokale variasjoner et viktig moment å ha i minne – noe som gjelder i ett avgrenset område til ett gitt tidspunkt trenger ikke nødvendigvis å være overførbart til et annet. Å omgå fallgruvene som følger av dette, vil være en sentral utfordring i arbeidet med å velge metoder for implementering av tradisjonell kunnskap.

1.3 Hvorfor implementere beitenæringas kunnskap?

1.3.1 Effektivisering og modernisering på bekostning av tradisjonell kunnskap?

Politisk styrte moderniserings- og rasjonaliseringstrender har siden 1970-tallet vært påvirket av blant annet forskning rettet mot økt kjøttproduksjon. Disse trendene har påvirket beitenæringene og resultert i økende markedsorientering. Målet har vært å maksimere kjøttproduksjonen, men den lokale ressursbasen og de ofte tøffe og marginale forholdene som karakteriserer beitebruk innen reindrift og sauehold i Nord-Norge, er ofte i strid med et «høymodernistisk jordbruk» (Scott, 1998:

262). Presset i retning av forenkling og standardisering av både beiteområder og praksiser har likevel vært sterkt og vedvarende. Det er ikke nødvendigvis slik at alt var bedre før, men moderniseringa har trolig bidratt til å gjøre beitenæringas lokale og tradisjonelle kunnskap mindre relevant og anvendbar, dels fordi den ikke nødvendigvis har ligget til grunn for utviklingen av regelverk og tilskuddsordninger.

Selv om næringas tradisjonelle kunnskap har fått svekket sin posisjon i løpet av denne prosessen, fins det gode grunner til å styrke statusen og anvendelsen av den, både i forvaltnings- og forskningssammenheng. I dette delkapitlet presenterer vi noen argumenter for å implementere tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga.

1.3.1 Nasjonale og internasjonale forpliktelser

Det stilles krav om inkludering og ivaretagelse av lokal, tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap, herunder samisk tradisjonell kunnskap, videre utvikling av denne, samt samisk språk, kultur og næring i flere internasjonale avtaler og norske lover, herunder:

- Grunnlovens § 108
- Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) i innledningen og artikkel 8 (j)
- AICHI mål 18 fra 2010 (tiårig plan for oppfølging av biomangfoldkonvensjonen)
- ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolks rettigheter
- Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) av 2009
- Forskrift om forvaltning av rovvilt (rovviltforskrifta) av 2005
- Rovviltforliket fra 2004 – Rovvilt i norsk natur
- Rovviltforliket fra 2011 - Representantforslag 163 S
- IPBES: Naturpanelets rapport om verdier og verdsetting 2022
- Samekonvensjonen og forhandlingene om grenseoverskridende reindrift
- FNs verdenserklæring om menneskerettigheter, bl.a. artikkel 27
- FNs bærekraftsmål

Å etterleve relevante forpliktelser er kanskje det mest åpenbare argumentet for å implementere tradisjonell kunnskap i miljøforvaltninga generelt og rovviltforvaltninga spesielt.

Blant de nevnte lovene trekker vi fram noen paragrafer av spesiell relevans til implementering av tradisjonell kunnskap:

Grunnlovens § 108:

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

Naturmangfoldlovens formålsparagraf:

Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.

Naturmangfoldlovens § 8 om kunnskapsgrunnlaget:

Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet.

Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.

Roviltforskriftas formålsparagraf:

Formålet med denne forskrift er å sikre en bærekraftig forvaltning av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn. Innenfor en slik ramme skal forvaltningen også ivareta hensyn til næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser. Forvaltningen skal være differensiert slik at hensynet til ulike interesser vektlegges forskjellig i ulike områder og for de ulike roviltarter.

1.2.2 Bedre kunnskapsgrunnlag

Menneskene i beitenæringene har og utvikler praksisnær kunnskap om sine beitedyr, rovdyr, interaksjonen mellom dem og dyrs atferd sett i sammenheng med klima, værforhold, landskap, topografi og sesongvariasjoner m.m. Jo mer av denne kunnskapen man klarer å implementere i den vitenskapelige forskninga og forvaltninga, jo bedre og bredere vil det totale kunnskapsgrunnlaget være. Et mer praksisnært kunnskapsgrunnlag vil legge til rette for en mer effektiv og funksjonell forvaltningspraksis, som i større grad går i takt med næringas rammebetingelser og utvikling. Roviltforvaltninga kan aldri bli fri for konflikter, men det må gjøres enklere for utøverne å drive sin næring med bedre dyrevelferd og mindre tap til rovdyr. Samtidig ser vi behov for et kontinuerlig fokus på å unngå og minimere motsetninger mellom tradisjonell driftsform på den ene siden, og regelverk og insentiver på den andre.

Tradisjonskunnskap er ofte lokalt forankret. Variasjon i terreng, snøforhold og beitetilgang er eksempler på faktorer i konteksten som ikke så enkelt kan tas inn i vitenskapelige modeller laget for å generalisere. Forskere samler inn data som skal si noe om det store bildet, for eksempel om bestandsutvikling, men kunnskapen kan bli noe stormasket når man bruker den til å beskrive en konkret situasjon. I slike situasjoner, oppstår det gjerne en dissonans mellom forskeres skråsikre påstander om hvor stor en bestand er eller hvilken atferd den har, basert på systematiske stikkprøver eller observasjon av et utvalg (kanskje i et helt annet område) og lokale aktørers oppfatning basert på egne erfaringer og observasjoner i det spesifikke området. Slike rivalerende virkelighetsoppfatninger er egnet til å bygge ned tillit og skape konflikt, men det vitner også om at noen – og kanskje begge parter – nødvendigvis tar feil. Ved å koble ulike typer kunnskap, som vitenskapelige modeller med tradisjonskunnskap, kan man zoome inn på lokalt nivå og oppnå en dypere forståelse av endringsprosesser og sammenhenger mellom dem i en gitt kontekst. Slik øker man også muligheten for et helhetlig og anvendelig resultat, med sannheter og teorier som i større grad er gjenkjennelige også for lokalkjente og praksisorienterte kunnskapsbærere og -miljø.

1.2.3 Utfordringer i forvaltninga

I 2019 leverte Riksrevisjonen sin rapport om roviltforvaltningen² med følgende hovedfunn:

- Stortingets bestandsmål for rovilt er delvis nådd, og det er utfordringer med den genetiske levedyktigheten til ulv og jerv i Skandinavia.
- Sauenæringen er livskraftig nasjonalt, men noen beiteområder har svært høy roviltbelastning.
- Forutsetningene om soneforvaltning er bare delvis innfridd, og soneforvaltningen er særlig lite egnet for å ivareta reindriftsnæringen.

² [roviltforvaltningen.pdf \(riksrevisjonen.no\)](#)

- Lisensfelling fungerer som virkemiddel for å regulere de fleste rovviltbestandene, men skadefelling er i liten grad effektiv.
- Miljøforvaltningen har for lite kunnskap både om tapsårsaker og om effekter av forebyggende tiltak.
- Klima- og miljødepartementet har ikke sørget for å avklare uenighet om regionale forvaltningsplaner for rovvilt.

Vi mener at implementering av beitenæringas tradisjonskunnskap vil være en forutsetning for å komme nærmere tilfredsstillende løsninger på de utfordringene som er nevnt i Riksrevisjonens hovedfunn.

1.2.4 Styrket tillit og dialog

Implementering av tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga er nødvendig for å oppnå gjensidig forståelse og kunnskapsutveksling mellom næring og forvaltning. Spesielt er vi opptatt av behovet for økt kjennskap til og anerkjennelse av beitenæringenes tradisjonelle kunnskap fra forvaltningas side, gitt skjevheten i vektinga av slik kunnskap sammenliknet med teoretisk og vitenskapelig kunnskap. Vi mener at myndighetsutøvere og forskere med en grunnleggende forståelse av beitenæringas tradisjonelle kunnskap, har et atskillig bedre utgangspunkt for å forstå og kommunisere med utøverne. Med slik helhetlig fagtilnærming, mener vi at det vil være enklere å håndheve regelverk, gjennomføre, anvende og formidle forskning og i det hele tatt kommunisere med utøverne og samfunnet for øvrig på en måte som styrker tillit og samarbeid mellom de forskjellige aktørene.

1.2.5 Kunnskapsformens verdi for beredskap og bærekraft

Når forvaltningas rammeverk og intensiver påvirker næringsutøvelsen i vitenskapelige konklusjoners favør, kan det begrense utøverne i å anvende og utvikle sitt eget kunnskapssystem. I forlengelsen av dette begrense kunnskapsoverføringen til neste generasjon tilsvarende, med den konsekvens at flere hundre års kunnskap gradvis forvitrer og faller vekk fra næringas kollektive minne og praksis. Mange vil nok si at den "nye" kunnskapsformen (vitenskapelig opparbeidet kunnskap) er mer egnet og relevant i våre moderne liv, men de moderne driftsformene er ikke nødvendigvis like robuste ved plutselig endrede forutsetninger.

Marginalisering av tradisjonell kunnskap og praksiser er uheldig for samfunnet som helhet all den tid disse, med sin fleksibilitet, er verdifull både i bærekrafts- og beredskapsperspektiv. Det kan ligge løsninger på dagens og framtidige utfordringer i beitenæringenes kollektive minne og praksiser, som ikke er fanget opp i og kan hentes fram fra det vitenskapelige kunnskapssystemet. Derfor er det viktig både å sette fokus på kunnskapsformen og systematisk inkludere den i kunnskapsgrunnlaget, også i rovviltforvaltninga, for å legge til rette for at tradisjonell kunnskap og praksis i størst mulig grad bevares og videreutvikles.

1.2.7 Fornorskning som konsekvens av manglende implementering

På nordsamisk fins det to begrep for det å bli fornorsket: *dáruidduvvat* og *dážaluvvat*. *Dáruidduvvat* omhandler fornorskning av språket - det å miste eller velge bort samisk språk til fordel for norsk språk. *Dážaluvvat* omhandler fornorskning av praksiser, det å enten miste eller velge bort samiske praksiser til fordel for norske praksiser, eksempelvis som følge av forvaltningsregime og tilskuddssystemer i beitenæringa.

Når tradisjonell kunnskap og praksis i samiske områder marginaliseres, så må dette også sees i sammenheng med en fortsatt pågående strukturell fornorskingsprosess. Vi mener at forvaltning og forskningsarbeid har en fornorskende effekt på beitenæringene i det den bidrar til å gjøre tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap mindre relevant, samtidig som akademisk kunnskap fra ikke-samiske

institusjoner er overordnet. Dagens forvaltning av rovvilt og beitedyr, og relevant vitenskapelig kunnskapsgrunnlag, er hovedsakelig basert på norsk akademia, verdenssyn, landbruksprinsipper og naturforståelse - og ikke minst norsk og vitenskapelig orientert språk og begrepsbruk. Vi mener altså at det hviler et generelt ansvar på politikktutformere, forvaltningsinstitusjoner og forskningsmiljø for å vurdere egne praksiser i perspektiv av fornorskninga og ser på hvilke tilpasninger man kan gjøre innenfor egne rammer for å påvirke systemene i riktig retning; herunder ved å i tilrettelegge for samiske praksiser og kunnskapsmiljø, i stedet for å direkte og indirekte bidra til å svekke dem som følge av videreføring av systemer med manglende implementering.

2. Tradisjonell kunnskap i den gjeldende forvaltningsplanen

Vi har sett etter tradisjonell kunnskap i den gjeldende forvaltningsplanen for å se på i hvilken grad den allerede har vært implementert, og oppsummerer her våre funn.

2.1 Hvor er tradisjonell kunnskap nevnt?

I den innledende delen om nasjonale rammer og internasjonale forpliktelser vises det til erfaringsbasert og tradisjonell kunnskap to ganger i utdrag fra rovviltforliket fra 2011 som forutsetter at *“forvaltningen skal bygge på vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap.”*, samt FNs biomangfoldskonvensjon der det i delen om urfolksrettigheter sies at *“statene er forpliktet til å respektere, bevare og videreføre urfolks tradisjonelle kunnskap som er relevant for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold.”* Det er positivt at det vises til forpliktelsene overfor tradisjonell kunnskap i den innledende delen, men utover dette finner vi at tradisjonell kunnskap er nevnt direkte få ganger i planen.

Planens første del (kap. 4-7) bærer generelt preg av å være skrevet i vitenskapelig perspektiv av forfattere med god akademisk kunnskap, men med manglende tradisjonell kunnskap og kulturforståelse. Hovedfokuset er på tall og bestandsutvikling, med strenge krav til dokumentasjon, og vi savner en situasjonsbeskrivelse som inkluderer momenter av næringas virkelighetsoppfatning og fagspråk. Vi mener denne delen med fordel kunne vært skrevet i en mer helhetlig tilnærming. Vi etterlyser også at konsekvensene av inngrep og forstyrrelser i beiteområdene har på beitedyr – rovdyrproblematikken beskrives som del av konteksten.

Kapittel 8, som er referansegruppas anmodning til rovviltnemnda, ble satt direkte inn i planen og gitt status som *styringsverktøy for den regionale rovviltforvaltninga*. Denne delen representerer næringas synspunkter og tilfører slik perspektiver og forslag som er fundert i forfatternes tradisjonelle kunnskap.

2.2 Oppsummering

Vi kom fram til at begrepet tradisjonell kunnskap er nevnt direkte forsvinnende få ganger. Vi finner heller ikke noen konkrete beskrivelser av hvordan den skal anvendes og bevares i forvaltninga av rovvilt, foruten de delene som omhandler generell medvirkning. Våre erfaringer tilsier også at forvaltninga i liten grad anvender tradisjonell kunnskap systematisk i sitt daglige arbeid, noe som også samsvarer med at ansatte hos statsforvalteren har etterlyst metoder og retningslinjer for hvordan de skal gjøre dette.

3. Våre innspill til arbeidsgruppene

3.1 Forslag til alle arbeidsgruppene

Her presenterer vi forslag som handler direkte om implementering av tradisjonell kunnskap i arbeidet med forvaltningsplanen, og som er relevante uavhengig av arbeidsgruppas mandat.

3.1.1 Innhenting av relevant kunnskap

Det vi vet sikkert om tradisjonell kunnskap relatert til rovvilt og beitedyr, er at den i liten grad er nedskrevet, men lagret i menneskene som anvender den i sine praksiser. Det kan heller ikke forventes at én person alene kan representere en hel nærings tradisjonelle kunnskap relatert til temaet. Derfor er medvirkning sentralt ved implementering, og i denne innspillprosessen er det viktig at representantene fra beitenæringene får tid til å snakke med sine kolleger og organisasjoner for å innhente mest mulig relevant tradisjonskunnskap til innspillene.

Vårt forslag:

Vi oppfordrer deltakerne i arbeidsgruppene til å involvere sine fagorganisasjoner/-miljø i prosessen og innhente kunnskap og forslag fra dem. Samtaler med personlige mentorer/eldre utøvere kan også være nyttige for å bringe fram relevant kunnskap.

3.1.2 Evaluering av eget arbeid

Som følge av at fokus på tradisjonell kunnskap i denne innspillprosessen er å anse som nybrottsarbeid, vil det være nyttig å få en tilbakemelding fra arbeidsgruppene på hvordan dere har jobbet for å implementere den i egne innspill, hvilke erfaringer dere har gjort og utfordringer som har meldt seg. Slik kan vi bruke erfaringene til å lage en plan for bedre implementering i neste omgang.

Vårt forslag:

Arbeidsgruppene bes om å skrive et evalueringsnotat etter at innspillene er ferdigstilt, som oversendes arbeidsgruppa for implementering av tradisjonell kunnskap.

3.2 Innspill relatert til beitedyr- og rovviltprioriterte områder

3.2.1 Hurdalsplattformen, sonefastsetting og dyrevelferd

Rovviltforvaltninga må konsekvent vurderes i sammenheng med Hurdalsplattformens mål om 50 % selvforsyningsgrad og videre hvilke konsekvenser dette må få for beitebruk og rovviltforvaltninga. Målsettinger for økt selvforsyning er ytterligere aktualisert som følge av dagens sikkerhetspolitiske situasjon og landsdelens behov for styrket totalberedskap. I forlengelsen av dette resonnementet er det naturlig å måtte ta høyde for økt antall beitedyr i perioden som kommer, herunder også storfe. Dette medfører nye krav til beiteareal, og vi mener at økt arealbehov, og standarder for dyrevelferd for beitedyrene, bør legges til grunn som hovedrammebetingelser for fastsetting av soner.

Vårt forslag:

1. Sentrale kriterier for forvaltninga av rovvilt og beitedyr og spesielt fastsetting av B-områder må være:
 1. Hvor mye dyr vi må ha på beite for å øke selvforsyningsgraden, inkludert storfe.

2. Hvor store områder disse dyrene trenger for å ha det bra.
2. Storfe og deres beiteareal må også innarbeides i forvaltningsplanen for å vise et helhetlig bilde av beiteutnyttelsen.

3.2.2 Kumulative effekter

Myndighetenes liberale arealforvaltning forverrer forholdet mellom beitedyrene og rovdypene fra år til år. Bestandsmålene står fast samtidig som arealene stadig innskrenkes av arealinngrep; målene blir vanskeligere å nå samtidig som etterstrebelen av dem medfører stadig større kostnad for beitenæringa og dyrevelferden. Rovvilt og beitedyr presses sammen på stadig mindre areal som følge av arealinngrep. Følgene av dette belastes ensidig beitenæringene, uten at de gjenspeiles i bestandsmålene for rovvilt i området.

Vårt forslag:

Konsekvensene av nedbygging av arealer har på problematikken rovvilt – beitedyr må adresseres i forvaltningsplanen og kreves inkludert i de helhetlige vurderingene som gjøres i rovviltforvaltninga.

3.2.3 Tradisjonell kunnskap og dyrevelferd i reindrifta

Hva er dyrevelferd i næringas perspektiv og med utgangspunkt i næringas tradisjonelle kunnskap? Hva er rein, hvordan er dens natur og hva er bra for den? Samsvarer det rådende synet på hva som er relevante faktorer for dyrevelferd, som legges til grunn i vitenskapelige arbeid og forvaltning, med næringas forståelse?

Vårt forslag:

1. Vurdering av dyrevelferd hos semidomestiserte dyr, og hensyn til denne, må gjøres utfra et annet utgangspunkt enn domestiserte dyr. Det er en forutsetning for å beholde semidomestiserte, i hovedsak selvbergende, dyr og herav tradisjonelle driftsmåter og kunnskapssystemer. Fagpersoner, både med formell og erfaringsbasert utdanningsbakgrunn, fra reindrifta må delta i slike vurderinger.
2. Vurderinger av hvilke skadeforebyggende og –avvergende tiltak som er mest formålstjenlige, må gjøres i et helhetlig perspektiv, også medregnet beitenæringas kunnskap om reinens velferd.

3.2.4 Soneinndeling og kalvingsland

Rovviltforliket fra 2011 sier at det ikke skal være rovdyp som representerer et skadepotensial i prioriterte beiteområder for husdyr og kalvingsområde for tamrein. Likevel utgjør kalvingsområder en betydelig andel av A-området i Troms. Den todelte målsettingen fra rovviltforliket av 2004 kommer ikke til uttrykk i denne sammenhengen, da vi ser at hensynet til oppnåelse av bestandsmål går foran hensynet til rovdypfrie kalvingsområder.

Vårt forslag:

4. Rovviltnemnda må forholde seg til at det ikke skal være overlapp mellom kalvingsland og A-områder ved fastsetting av sonegrensene.
5. I de områdene hvor slik overlapp ikke er til å unngå, må det igangsettes målrettet arbeid med fokus på samarbeid mellom næring og forvaltning om utvikling av lokalt tilpassede forebyggende tiltak med basis i lokale næringsutøveres tradisjonelle kunnskap.

3.2.5 Soneinndeling og klimaendringer

Klimaendringene gir høyest temperaturøkninger mot viddene med økt forekomst av nullgradspasseringer og låste beiter som konsekvens. Dette gjør de kystnære områdene mer attraktive som vinter- og vårbeite for rein, og presser slik fram en endring i beitebruken.

Vårt forslag:

Soneinndelinga må ta høyde for klimaendringene og hvilke konsekvenser de vil ha på beitebruken i de kommende årene. Forvaltningsplanen må i størst mulig grad bidra til å muliggjøre fleksibel beitebruk, som blir mer nødvendig som følge av klimaendringene.

3.2.6 Rovvilt og psykososiale forhold

Sammenhengen mellom tap til rovvilt og utøvernes psykiske og fysiske helse og familieforhold kommer for dårlig fram i delen om rovvilt og lokalsamfunn og vi savner et fokus på menneskene i næringa og hvilke konsekvenser rovviltproblematikken og tilhørende debatt har for dem.

Vårt forslag:

Sette inn eget avsnitt om psykososiale konsekvenser av tap til rovvilt. Her nevnes også holdninger som kommer fram i den offentlige rovviltdebatten, herunder hets, og hvordan dette påvirker menneskene i næringa.

3.2.7 Tradisjonell kunnskap og bestandsovervåking

Lokale næringsutøvere og jegere har et uutnyttet potensial med tanke på overvåking av rovvilt. Disse kunnskapsbærerne bør aktivt inkluderes i overvåkingsarbeidet og annet rovviltarbeid i felten, jf. kommentar til rovviltforskriftas § 3: *Det nasjonale overvåkingsprogrammet skal med utgangspunkt i årlige feltregistreringer og den beste tilgjengelige fagkunnskap gi en årlig beskrivelse av dokumenterte ynglinger av rovvilt i hver region. Lokal medvirkning skal sikres gjennom en aktiv bruk av lokale rovviltkontakter og lokale aktører.*

Dagens overvåkingsmetode fungerer ikke optimalt i Troms og Finnmark, noe som blant annet kommer til uttrykk ved at utviklinga i tapstallene ikke samsvarer med den dokumenterte utviklinga av gaupebestanden. I vår region er både SNO, forvaltninga og beitenæringa i hovedtrekk samstemte om mangler i gaupeovervåkinga; blant annet pekes det på de store arealene med lite menneskelig ferdsel og tilsvarende færre rovdyrobservasjoner, samt få og korte dager med sporingsforhold i løpet av registreringsperioden. Klimaendringene med vanskeligere føre- og sporingsforhold gjør overvåkinga mye vanskeligere og aktualiserer ytterligere behovet for inkludering av kunnskapsbærere i overvåkingssammenheng.

Vårt forslag:

1. Kunnskapsbærere i form av eksempelvis lokale jegere, sauebønder og reingjetere bør i større grad inkluderes og engasjeres i arbeidet med overvåking av rovvilt. Reingjetere som allerede er i felt gjennom året, bør brukes mer aktivt til å bidra med overvåking i mørketiden og i områder der det ellers ikke ferdes folk.
2. Systematisk utdeling av ekskrementtuber og opplæring av gjetere til innsamling kan være et grep for å bidra til bedre oversikt over jervebestanden.
3. Opplæring av gjeterne og sporingsoppdrag til næringa vil gi bedre oversikt over gaupebestanden.

4. Dersom ny metode med bruk av viltkamera til gaupeovervåking tas i bruk, er beitenæringas tradisjonelle kunnskap relevant for optimal utplassering og røkting av kamera.
5. Fagutvalget for Nasjonalt overvåkingsprogram må få inn tradisjonskunnskapsbærere fra beitenæringene og de må møtes oftere. **Det er viktig at utøvere i grenseområdene er representert her.**

3.2.8 Gaupe i region 8

Det framstår som urealistisk å forvalte gaupe i henhold til de rammene som er satt. Hoveddelen av de registrerte familiegruppene er registrert på sonegrensene. NINAs gaupeforskning viser at gaupe krever større leveområder og flere voksne dyr per yngling i region 8 sammenliknet med resten av Norge – det har altså høyere samfunnsøkonomisk kostnad og mer lidelse hos beitedyr å nå bestandsmål her sammenliknet med resten av landet. NINAs forsker John Odden argumenterer for at det derfor vil være mer formålstjenlig totalt sett å flytte bestandsmålene for gaupe til regionene lenger sør der det er mer optimale forhold for gaupa og den har mer naturlige byttedyr. Dette understøttes også av vår tradisjonelle kunnskap med egne erfaringer samt fortellinger fra eldre, der gaupe ikke har vært en sentral skadevolder på beitedyr i våre områder. Det at den nå peker seg ut som den største skadevolderen i regionen, er sånn sett nytt. Gjeternes erfaring er også at man, til tross for intensiv innsats, ikke lykkes med å gjete seg bort fra gaupetap.

På papiret er gaupas hovedbyttedyr rådyr. I og med at rådyrbestanden i vår region er sporadisk, og i all hovedsak en følge av klimaendringene, er vår oppfatning at gaupas tilstedeværelse her nesten utelukkende er basert på rein og sau som næringsgrunnlag. Vi mener at det ikke kan være meningen at beitenæringa skal understøtte gaupas eksistens på dagens nivå, når den ellers er relativt dårlig tilpasset til området gitt naturlige forutsetninger og sett bort fra beitenæringenes utstrekning.

Samtidig er det høy terskel for fellingstillatelse, trolig som følge av mangelfulle bestandstall. Dette gjør at eneste reelle tapseforebyggende tiltak i mange tilfeller er å flytte bort fra området.

Vårt forslag:

2. Det bør være et eget kapittel i forvaltningsplanen dedikert til gaupe og utfordringer i forvaltninga av den, der man blant annet argumenterer for at:
 1. det må utvikles en metode som er bedre tilpasset de lokale forholdene i Troms og Finnmark. Reglene for registrering av gaupe er for rigide og avstrandskriteriene er til hinder for å få registrert to familiegrupper i nærliggende områder. Det er dessuten for ensidig fokus på familiegruppene, og ikke på hannene som streifer med tilhørende skadepotensial.
 2. utvikling av ny overvåkingsmetode bør inkludere tradisjonell kunnskap.
 4. beitenæringene bør være representert i Fagrådet for Nasjonalt overvåkingsprogram med hver sin tradisjonskunnskapsbærer.
 5. gauperegistrering må skje i god dialog med lokal beitenæring og lokale jegere med tradisjonell kunnskap knyttet til områdene.

3.2.9 Regioninndeling

Størrelsen på region 8 medfører for grovmasket forvaltning. Som eksempel på konsekvenser av dette kan ni ynglinger være konsentrert på ett område og gi store problemer, men fordi målet på ti ynglinger ikke er nådd i regionen samlet sett, får man ikke skyte gaupe i det belastede området. Næringa i Troms og Finnmark bærer dessuten en samlet byrde av grenseoverskridende forvaltning og stor region.

Vårt forslag:

Argumentere for at region 8 bør deles opp i følgende to regioner til fordel for mer presis forvaltning:

- Region 8 – Troms
- Region 9 – Finnmark

3.3 Innspill relatert til forebyggende og konfliktdempende tiltaksmidler

3.3.1 Prioritering av FKT til forskningsprosjekt

Historikken rundt forskning på rovvilt og beitedyr bærer preg av prosjekter som er fundert i vitenskapelig teori og metodikk. Det fins flere eksempler på at disse prosjektene har bidratt til økt konfliktnivå, og kanskje også til å gi et feilaktig bilde av situasjonen som følge av tendensiøse og isolerte problemstillinger. Det er viktig at forskning som tildeles FKT-midler har helhetlig innfallsvinkel og bidrar til økt samarbeid og kunnskapsutveksling mellom vitenskapelige og tradisjonelle kunnskapsmiljø. En forutsetning for dette er at slike forsknings- og utviklingsarbeider involverer de berørte næringene både under planlegging av forsøkene, formulering av problemstillingene og planlegging og gjennomføring av feltforsøk. I tillegg må næringsutøvernes kunnskap involveres når resultatene skal analyseres – næringa skal tilbake og kvalitetssikre resultatet. Dialogen mellom kunnskapsbærerne og forskerne hele veien er viktig for å forstå dataene og sammenhengene. Under arbeidet med formidling av resultatene vil involvering av næringsutøverne kunne øke forståelsen for resultatene.

Vårt forslag:

1. Implementering av tradisjonell kunnskap i forskningsprosjekter (og overvåkingsarbeid), etter gitte kriterier, må bli et krav for tildeling av FKT-midler. Prosjekter som ikke inkluderer den berørte primærnæringa fra oppstart, bør ikke få penger via FKT-budsjettet.
2. Det må utvikles tilpassede etiske retningslinjer, i samarbeid med relevant fagmiljø, som konkretiserer kravene til implementering.

3.3.2 Helheltlig vurdering av tapsforebyggende tiltak og kollektive interesser i reindrifta

Mange tapsreducerende tiltak har bare forflyttet rovdyrproblemet til annet beiteområde. Noen har for eksempel erfart at når en siida eller siidaandel velger å ha kalving i gjerde, bidrar det til økt rovdyrtrykk på tilgrensende siidaer, som ikke benytter seg av FKT-midler og eksempelvis kalving i gjerde. Det fins også eksempler på at enkeltpersoner som skiller seg ut fra siidasystemet for å kvalifisere til å motta FKT-midler, bidrar til å svekke kollektivet og forstyrre etablerte systemer og beitebruk på bekostning av andre i siidaen som ikke mottar slike tiltaksmidler.

Vårt forslag:

1. Tapsreducerende tiltak må vurderes mer helhetlig geografisk og med hensyn til effekter på omkringliggende siidaer og beitelag, og hvordan man kan unngå at tiltakene bare forskyver rovdyrtrykket til andre beiteområder.
2. Mottakere av FKT fra reindrifta bør representere en samlet siida, dersom omsøkt tiltak medfører endret områdebruk i form av eksempelvis kalving eller foring i gjerde.

3.3.4 Tradisjonell kunnskap og dyrevelferd i reindriffta
Se punkt 3.2.3 på side 10.

3.4 Innspill relatert til kongeørn og havørn

2.4.1 Forvaltningsansvar og skadefelling

Det er i dag ikke en reell forvaltning av ørn. Åpningen for skadefelling er så liten at den ikke er et faktisk alternativ. Samtidig leser vi av slagene at det er så mye ørn så det nytter ikke å felle. Beitenæringa er samstemt om at ørnebestanden og mengden ørnetap i flokkene har økt. Dersom man får tildelt skadefelling, er slikt uttak i kalvingsområdet tilnærmet umulig, fordi ørna ikke bryr seg om åte på den tida når den er omgitt av enkle byttedyr – nyfødt reinkalv.

Det er umulig å forebygge ørnetap gjennom gjeting, både i saue- og reinflokker, noe som gjør bestandsreduksjon til det eneste reelle tapsforebyggende alternativet.

Vårt forslag:

Argumentere for at

1. Miljødirektoratet tildeles ansvaret som forvalter av ørnebestanden.
2. de regionale rovviltnemndene tildeles myndigheten for å sette skadefellingskvoter.

2.4.2 Tradisjonell kunnskap om ørn

Forvaltninga mangler kunnskap om hvordan kongeørn og havørn påvirker beitenæringene. Også havørna observeres som skadevoldende rovdyr, og næringa ser blant annet sammenheng mellom plassering av oppdrettsanlegg og havørnas tilstedeværelse som igjen gjenspeiles i tapsbildet.

Forvaltninga må være mer lydhør overfor næringas erfaringer med dette og relevante sammenhenger, og ikke avfeie næringas tradisjons- og erfaringskunnskap, mens man baserer myndighetsutøvelsen på forskningsprosjekt utarbeidet av departemente.

Videre mener vi at tilgang til tradisjonell og lokal kunnskap er en forutsetning for vellykket feltarbeid og datainnsamling. Et eksempel på dette, er forskning som søker å dokumentere kongeørnas drapstakt gjennom overvåking av reirlokaliteter. Dersom tradisjonskunnskapsbærere fra næringa er med i utviklingen av prosjekter, er det større sjanse for å forutse og omgå feilkilder og utvikle mer presise metoder tilpasset de lokale forholdene og sammenhengene.

Vårt forslag:

1. Det bør igangsettes et forskningsprosjekt om ørn og beitedyr etter samproduksjons-/partnerskapsmodell, der kunnskapsbærere fra næringa er med som aktive deltakere gjennom hele prosessen.
2. Forskning på og overvåking av ørn må skje i samarbeid og dialog med berørte distrikt/dyreiere.
3. Tradisjonell kunnskap må også ligge til grunn for utvelgelsen av overvåkingsområder.
4. Havørna må også registreres som skadevoldende rovvilt og tas inn i erstatningsordninga.

4. Vedlegg

4.1 Definisjoner

Tradisjonell kunnskap

Traditional knowledge refers to the knowledge, innovations and practices of indigenous and local communities around the world. Developed from experience gained over the centuries and adapted to the local culture and environment, traditional knowledge is transmitted orally from generation to generation. It tends to be collectively owned and takes the form of stories, songs, folklore, proverbs, cultural values, beliefs, rituals, community laws, local language, and agricultural practices, including the development of plant species and animal breeds. Sometimes it is referred to as an oral traditional for it is practiced, sung, danced, painted, carved, chanted and performed down through millennia. Traditional knowledge is mainly of a practical nature, particularly in such fields as agriculture, fisheries, health, horticulture, forestry and environmental management in general.¹

Kilde: Sekretariatet for FN's konvensjon om biologisk mangfold (SCBD)

Urfolkskunnskap

Indigenous knowledge (IK) (...) is generally understood as local or traditional knowledge that indigenous people have brought down with them from earlier times via the oral tradition. Indigenous knowledge is, broadly speaking, the knowledge used by local people to make a living in a particular environment (Warren 1991). IK evolves in the local environment, so that it is specifically adapted to the requirements of local people and conditions. It is also creative and experimental, constantly incorporating outside influences and inside innovations to meet new conditions. It is usually a mistake to think of indigenous knowledge as 'oldfashioned,' 'backwards,' 'static' or 'unchanging'.¹

Kilde: The World Bank, 1998

Erfaringsbasert kunnskap

According to Matthew and Sternberg **experience-based knowledge** "is context-dependent and typically develops over time through an iterative learning process of perception, action, and feedback"

Kilde: Matthew & Sternberg 2009.

4.2 Relevant litteratur

Forfatter	År	Tittel
Risvoll C. & Kaarhus, R.,	2021	Er tydelige soner løsningen? Dilemmaer og kunnskapsgrunnlag i forvaltningen av rovdyr og beitedyr i Nordland, Nordlandsforskningrapport.
Eira, I. M. G. & Sara M. N. M.	2017	Reindriftsnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt
Turi, E. I. & Eira, I. M. G.	2016	Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø- og arealforvaltning i Norge. (s. 97-113)
Risvoll, C. JÅ. Riseth, M. Pavall & SM. Eilertsen	2022	Reindriftas tradisjons- og erfaringsbaserte kunnskap – hvordan synliggjøres den og hvilken gjennomslagskraft har den? Erfaringer fra utbyggingsprosesser i Nordland.
Riksrevisjonen v/Per Kristian Foss	2019	Riksrevisjonens undersøkelse av rovviltforvaltningen Dok 3:13 (2018-2019)
Risvoll, C., GK. Hovelsrud & JÅ Riseth	2022	Falling between the cracks of the Governing Systems: Risk and Uncertainty in Pastoralism in northern Norway
Hansen, I., GH Strand, A.de Boon & C. Sandström	2019	Impacts of Norwegian large carnivore management strategy on national grazing sector
De Boon, A. C. Sandtröm, U. Arbieu, I. Hansen, L. Lehnen, A. Marino, M. Pohja-Mykra, C. Risvoll, GH. Strand & K. Rønningen	2020	Governing dual objectives within single policy mixes: an empirical analysis of large carnivore policies in six European Countries
Krange, Tangeland, Skogen	2011	Bestandsmål for store rovdyr – Hva mener folk om bestandsmål og om hvem som skal bestemme i rovviltforvaltningen? NINA rapport
Torp, Eivind	2004	Vargen är värst: Traditionell samisk kunnskap om stora rovdjur
Ryd, Yngve	2022	Ren och varg: samer berättar